

Ба Шӯрои диссертациони 6D.KOA-001-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Муродова Нигина Сулаймоновна дар мавзӯи «Масъалаҳои модернизатсияи сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: хусусиятҳои асосӣ, шаклҳои амалишавӣ ва натиҷаҳои он» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро ва технологияҳои сиёсӣ

Диссертатсияи Муродова Нигина Сулаймоновна дар мавзӯи «Масъалаҳои модернизатсияи сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: хусусиятҳои асосӣ, шаклҳои амалишавӣ ва натиҷаҳои он» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои сиёсӣ бо шиносномаи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро ва технологияҳои сиёсӣ, ки аз рӯи он ба Шӯрои диссертационӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестациони назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми ноябри соли 2021, таҳти №311/01 ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои ҳимоя дода шудааст, мувофиқ мебошад. Ҳамзамон таҳқиқот ба талаботи Феҳристи ихтисосҳое, ки аз рӯи онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон унвонҳои илмӣ дода мешаванд ва бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестациони назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми ноябри соли 2017, таҳти №5\2 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад.

Масъалаи инкишофи сиёсӣ ва дар кадомин ҳолати рушд қарор доштани он ҳам дар назарияи илмӣ ва ҳам дар воқеияти сиёсӣ масъалаи баҳсталаб буда, мақоми кишварҳои оламро дар низоми умумичаҳонӣ муайян месозад. Дар ин чода назарияи модернизатсияи сиёсӣ, ки аз нигоҳи илми муосири сиёсӣ таҳқиқи рушди сиёсии кишварҳои ғарбиро дар тӯли панҷ қарн дар бар гирифта, марому нияти умумисозии идеологияи либерализмро дар кишварҳои

олами сеюм дорад, мақоми барҷаста пайдо мекунад. Назарияи мазкур дар давраи ташаккули худ тавонист, ки чун тарҳи инкишофи сиёсӣ аз ҷониби кишварҳо истифода гардад. Бинобар ин, Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар катори кишварҳои дигар ба таъсиси давлати демокративу ҷомеаи шаҳрвандӣ майл намуда, принципҳои давлатсозии муосирро чун заминаи ташаккули худ қабул намуд. Рисолаи Муродова Нигина Сулаймоновна дар мавзӯи «Масъалаҳои модернизатсияи сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: хусусиятҳои асосӣ, шаклҳои амалишавӣ ва натиҷаҳои он» ба масъалаи муҳими илмӣ, ба масъалаи раванди ташаккул ва рушди ҷомеаи муосир дар Тоҷикистон пайваस्त аст.

Рисолаи Н. Муродова яке аз нахустин корҳои илмӣ мебошад, ки маҳз ба масъалаи рушди сиёсии Тоҷикистон ва таҳлили илмиву назариявии он бахшида шудааст. Кори илмӣ аз номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии тадқиқот, се боб, нӯҳ параграф, баррасии натиҷаҳо, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат буда, дар ҳаҷми 318 саҳифаи матни чопӣ иҷро шудааст.

Дар муқаддима мубрамии мавзӯи таҳқиқот дар асоси далелҳои илмӣ ошкор гардида, сатҳи рӯзмаррагии таҳқиқот барои инкишофи ҷомеаи муосир муайян мешавад. Муҳимияти мавзӯи мазкур, пеш аз ҳама, бо муайян намудани тарҳи инкишофи сиёсии Тоҷикистони соҳибистиклол, ошкор сохтани принципҳои демократии идоракунии кишвар ва дар муқолаҳои ду субъекти фаъоли ҷомеа - давлат ва шаҳрвандон маълум сохтани тарҳи рушди системаи сиёсӣ мебошад.

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот бо ташаккули ҷомеаи муосир чун омили муҳими рушди давлатдорӣ демократӣ, ҳуқуқбунёд ва ҷомеаи воқеан озод, таҳаммулпазир ва таҳкими ҷомеаи маданӣ баромад мекунад, вобаста мебошад. Ба андешаи муаллиф Тоҷикистон низ дар раванди инкишофи демократӣ қарор дорад ва зарурати муайян намудани унсурҳои муҳими ҳамбастагӣ, таҳкими истиқлолияти давлатӣ ва соҳибихтиёрии миллӣ дар раванди модернизатсияи сиёсӣ ба амал меояд. Дикқати махсусро дар рисола муҳимияти омӯзиши системаи сиёсӣ, ки тадқиқи он бояд ба таҳкими муносибатҳои сиёсӣ, ҳалли зиддиятҳо ва бартарафсозии бӯҳрони гуногуни сиёсӣ мусоидат намояд, ҷалб месозад.

Дар қисмати «Тавсифи умумии таҳқиқот» объект, предмет, мақсад ва вазифаҳои тадқиқот, наwgонии илмӣ, ҳолатҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда ва дигар унсурҳои муҳими тадқиқоти илмӣ оварда шудаанд ва муфаласан заминаҳои илмии корро ошкор намудаанд.

Наwgонии таҳқиқот, пеш аз ҳама, бо муайян намудани заминаҳои ташаккул ва махсусиятҳои инкишофи системаи сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусиятҳои инкишофи раванди сиёсӣ, марҳилаҳо, вазифаҳо ва мақсадҳои модернизатсионӣ, ошкор гардидани аҳамияти дигаргуниҳои сиёсӣ ва таъсири он ба коркарди асосҳои модернизатсионии ҷомеа, нишон додани сабабҳо ва натиҷаҳои ҳолатҳои бӯхронии модернизатсияи сиёсӣ, тавачҷуҳи махсус ба даъватҳои таҳдидҳо ва натиҷаҳои давраҳои инкишофи модернизатсионӣ, баррасӣ гардидани зиддиятҳои асосӣ ва самтҳои модернизатсияи системаи сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, тавсифи хусусиятҳои баҳамтаъсиррасонии давлати иҷтимоӣ ва ниҳодҳои ҷомеаи маданӣ дар раванди модернизатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳлили шаклҳои иштироқи актӯрҳои ҷомеаи маданӣ дар равандҳои модернизатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва фаъолияти касбии онҳо ва ба инобат гирифтани ҳамбастагии давлати иҷтимоиву ҷомеаи маданӣ вобаста аст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда бо муайян сохтани масъалаҳои методологии тадқиқи модернизатсияи сиёсӣ, таҳлили самтҳои инкишоф ва натиҷаи комёбиҳои ҳадафҳои модернизатсионии кишварҳои муосир бо назардошти муқоисаи хусусиятҳои сифатии омилҳои модернизатсионӣ, ба монанди ҷой доштани системаи самараноки сиёсиву маъмурӣ, легитимияти ҳокимият ва баамалбарории қарорҳои сиёсӣ, самаранокгардонии системаи сиёсӣ, таъсиси шаклҳои демократии идоракунӣ ва бо муайян намудани аҳамияти илмиву амалии равандҳои модернизатсионии Тоҷикистон, ҳамгирии робитаҳои давлати иҷтимоӣ ва ниҳодҳои ҷомеаи маданӣ алоқаманд мебошанд.

Аҳамияти илмии диссертатсияи Н.С. Муродова барои фаҳми махсусиятҳои равандҳои модернизатсионӣ ва хусусиятҳои инкишофи онҳо дар шароити

чумхурӣ ва дар ҳалли масъалаҳои рӯзмарраи Тоҷикистон, коркарди барномаҳои рушди минбаъдаи кишвар метавонад ба таври васеъ ва асоснок истифода гардад. Дар тавсияи диссертатсия аз ҷониби рисола навис зарурати муайян намудани ғояи миллӣ, рушди иқтисодиёт ва фарҳанг чун соҳаҳои таъсиррасони бунёди системаи муосири сиёсӣ оварда шудааст, ки моҳияти илмии рисола ро афзун мегардонад.

Аҳамияти амалии диссертатсия дар истифодаи амалии натиҷаҳо ва хулосаҳои он дарҷ мегардад. Истифодаи натиҷаҳои диссертатсия ва омода намоеи онҳо дар раванди таҳияи лоиҳаҳои қонунҳо, барномаҳои мақсадноки рушд ва дурнамои кишвар хело бамаврид ва зарур мебошанд. Истифодаи натиҷаҳои рисолаи диссертатсионӣ дар тартиботи маводҳои лексионӣ аз фанҳои таълимии модернизатсияи сиёсӣ ва глобалистикаи сиёсӣ хело бамаврид ва муҳим буда, низомии донишҳои сиёсиро вобаста ба таҳқиқи ҳаёти сиёсии Тоҷикистон мукамал месозанд.

Боби аввали рисола «Асосҳои назариявӣ методологии тадқиқи модернизатсияи системаи сиёсии ҷомеаи гузаришӣ» аз се қисмат иборат аст. Рисола навис ба масъалаҳои бунёди назариявӣ методологӣ ва амалию сиёсии тадқиқи модернизатсияи сиёсӣ тавачҷуҳи хоса намуда, барои муайян кардани фаҳми модернизатсия таҳлили мафҳумҳои мухталифро ба мисли «модерн», «модернизатсия» ва «постмодернизатсия» зарур мегардонад. Масъалаи пайдоиш ва рушди таълимоти модернизатсияи сиёсӣ, заминаҳои назариявии ташаккули ғояҳои модернизатсионӣ, омилҳои таъсиркунандаи инкишофи пешрафтаи сиёсӣ, тархҳои модернизатсияи сиёсӣ, ҳолатҳои муътадилии сиёсӣ роҷеъ ба назарияи гуногуни илмӣ, алоқамандии анъана ва унсурҳои муосиршавии ҷомеа, ҷой доштани зиддиятҳо ва бухронҳои модернизатсионӣ дар шароити ҷомеаи гузаришӣ ва ғайра дар боби мазкур рисола тавсифи илмиву назариявии худро пайдо намуданд ва чун шакли мукамал ва илман исботгардидаи андешаҳои муаллиф баромад мекунанд.

Боби дуюми рисола «Хусусиятҳо ва унсурҳои асосии модернизатсияи системаи сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки аз се зербоб иборат мебошад,

бевосита ба масъалаҳои раванди трансформатсионӣ ва модернизатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида мешавад. Муаллиф тавонистааст, ки раванди таҳаввулпазирии ҷомеа ва ҳолатҳои модернизатсионии инкишофи сиёсии Тоҷикистони таърихӣ ва муосирро муайян кунад ва хусусиятҳои онҳоро дар асоси мисолҳои зиёд ошкор намуда, намунаи рушди пешрафтаи Тоҷикистонро бо дастовардҳои замони истиқлол пайваст созад. Ба андешаи муаллиф раванди модернизатсионӣ дар Тоҷикистон аз даврони барқароршавии ҳокимияти советӣ оғоз меёбад ва пас аз парокандашавии он бо тарҳи демократии рушди системаи сиёсӣ идома дорад. Модернизатсияи низоми сиёсӣ дар замони шӯроҳо имкониятҳои пешрафтаи давлатдориро барои тоҷикон муҳайё сохт, агарчи он хосияти пешқадамро аз нигоҳи таълимоти модернизатсионӣ надошт, лекин тавонист, ки ҷомеаи сифатан навро ташаккул диҳад. Дар боби мазкур, инчунин раванди трансформатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тағйирпазирии ниҳодҳои сиёсӣ, таъсиси институтҳои парламентаризм ва идоракунии президентӣ, ташаккули низоми комили интихоботӣ, комёбиҳои замони истиқлолии кишвар, робитаҳои байналмилалӣ, роҳҳои таъмини бехатариву амнияти рушди давлати соҳибхитӣ ва ҷой доштани ҳолатҳои бӯҳронӣ ва роҳҳои бартарафсозии онҳо аз назари диссертант мақоми илмиро соҳиб гардида, муҳимияти тадқиқи мавзӯро ошкор намудааст.

Дар боби сеюми диссертатсия – «Масъалаҳои баҳамтаъсиррасонӣ ва ҳамроҳангии институтҳои ҷомеаи маданӣ ва давлати иҷтимоӣ дар раванди модернизатсияи сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон» масъалаҳои ташаккули ҷомеаи маданӣ ва давлати иҷтимоӣ дар раванди модернизатсионии ҷомеа таҳлил гардидааст. Дар боби мазкур шаклҳои иштироки ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, ба мисоли ҳизбҳо, ҳаракатҳои ҷамъиятӣ, иттифоқи касаба, мақомотҳои маҳаллӣ ва дигар унсурҳои он ҳамчун омилҳои таъсиррасони ҷомеаи муосир ба раванди модернизатсионии Тоҷикистон таҳқиқ гардида, мақоми онҳо дар ташкил ва муҳайёсозии заминаҳои рушди ҷомеаи муосир ошкор шудааст. Мақоми махсусро дар таҳлили равандҳои модернизатсионӣ

ташаккул ва рушди давлати иҷтимоӣ пайдо мекунад. Муаллиф нақши давлати иҷтимоиро дар ташаккули равандҳои модернизатсионӣ таҳлил намуда, ҳамгироии онро дар робита бо ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ муҳим медонад. Дар рисола вуситаҳои ҳамгироӣ ва баҳамтаъсиррасонии ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ба равандҳои демократии Тоҷикистон, алоқамандии унсурҳои он, ба мисли хизбҳо, шӯроҳо, ВАО, экспертҳо бо мақомоти давлативу ҷамъиятӣ нигоҳи илмиро пайдо намуда, андешаҳои муаллифро оид ба замонавӣ будани тарҳи системаи сиёсии Тоҷикистон тақвият медиҳад.

Дар қисмати «Баррасии натиҷаҳо» таҳлили маводҳои илмии истифодашуда бо андешаҳо ва хулосаҳои рисола навис дар пайвандӣ ва ҳамгироии онҳо дар асоси муайян намудани заминаҳои илмии диссертатсия омода гардидааст. Концепсияи интишоргардидаи муаллиф бо андешаи модернизатсияи сиёсӣ чун масъалаҳои инкишофи муътадил ва босуботи ҷомеа бо баҳисобгирии қобилияти тағйирпазирии моҳият ва вазифаҳои ниҳодҳои ҷамъиятӣ, низоми мутобиқшавӣ ва одатнамоӣ, тағйирёбии доимӣ, қобилияти дарки амиқи манфиатҳои инфирод дар системаи сиёсӣ ифода мегардад. Ба андешаи муаллифи диссертатсия модернизатсияи сиёсӣ на танҳо тағйирпазирии соҳавии инкишоф, балки мақсади муайян намудани хусусиятҳои инфирод, одамон, ҷомеа ва арзишҳои муҳими онҳо дар раванди иваз гардидани ҷомеаи анъанавӣ ба ҷомеаи муосирро дорад.

Хулосаи диссертатсия аз ду қисмат «Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия», «Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо» иборат мебошад. Муаллиф хулосаҳои худро оид ба масъалаҳои модернизатсияи сиёсӣ, омӯзиш ва таҳлили раванди тағйирпазирии Тоҷикистон, тадқиқ ва таҳлили равандҳои модернизатсионии системаи сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки тамоюлҳои асосии ташаккул ва рушди онро пайдо месозанд, ибраз намудааст. Муаллиф модернизатсияи сиёсиро чун маҷмӯи тағйирпазирии системаи сиёсӣ бо хусусиятҳои асосии он, аломатҳо ва ниҳодҳои он мутобиқи тамоюлҳои рушди ҷамъиятӣ ва талаботҳои замон ба инобат мегардад. Мароми модернизатсияро чун раванди ба даст овардани демократияи комил дар ҷомеа ва амалигардонии

нишондодхо ва арзишҳои сиёсате, ки озодӣ, адолат ва ваҳдатро таҷассум дорад, ошкор месозад.

Ба ақидаи диссертант ташаккул ва рушди раванди модернизатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон натиҷаи қонунии эволютсияи системаи сиёсии ҷомеа мебошад, ки таҳкими ҳуқуқи сиёсиву иҷтимоии шаҳрвандонро бар дӯш дорад.

Дар хулосаи кори илмӣ марҳилабандии раванди модернизатсионии Тоҷикистони муосир аз ҷониби муаллиф чунин сурат мегирад: Аввалан, аз давраи бозсозӣ то таъсиси кишвари мустақили Тоҷикистон, баъдан, аз соли 1991 – замони эълони истиқлолияти давлатӣ то соли 1997, яъне ба итмом расидани ҷанги шаҳрвандӣ. Марҳилаи сеюм аз соли 1997 то 2007 ва давраи чорум аз соли 2007 то ин ҷониб. Марҳилабандии мазкур дар алоқамандӣ бо воқеаҳои сиёсӣ таҳлил ёфтааст. Ба андешаи рисола навис то соли 2007 Ҷумҳурии Тоҷикистон тавонист, ки масъалаҳои муҳими замони гузариш ба низоми навро анҷом диҳад.

Дар хусолаи диссертатсия муаллиф зарурати коркарди концепсияи муосири ислоҳоти системаи сиёсиро асоснок намуда, онро барои давраи муосири инкишофи Тоҷикистон тарҳрезӣ менамояд. Асоси онро, ба андешаи диссертант, амалӣ намудани ислоҳоти қулли низоми сиёсии Тоҷикистон ташкил медиҳад. Он дар заминаи ба эътибор гирифтани манфиатҳои давлат, баргараф намудани таҳдидҳо ва даъватҳои дохилӣ ва хориҷӣ амалӣ мегардад.

Интишороти муаллиф ба мазмуну муҳтавои диссертатсия мутобиқат дошта, дар шаш монография ва 26 мақолаҳои маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА-и Федератсияи Россия ҷоп шудаанд. Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия бо иштироки диссертант дар конференсияҳои илмиву амалии байналхалқӣ, ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ асос меёбад.

Дар баробари муваффақиятҳои назаррас ва бартамом дар кори диссертатсионӣ дар он баъзе норасогихзо ва камбудихо низ ба ҷашм мерасанд. Онҳоро чунин арзёбӣ намудан мумкин аст:

1. Дар рисола масъалаҳои алоқамандии анъана ва муосиршавӣ дар мисоли таҳлили таҷрибаи кишварҳои мухталиф оварда шудааст, лекин таҷрибаи рушди соҳибистиклолии Тоҷикистон ва пайвандии он бо хусусиятҳои хоси миллӣ ва фарҳангии миллати тоҷик мавриди таваҷҷуҳи хоса қарор нагирифтааст.

2. Дар рисола масъалаҳои бӯҳронҳои модернизатсионӣ тавсиф шудаанд, лекин раванди бартарафсозии онҳо дар раванди сиёсии Тоҷикистон ошкор нагардидааст. Зарур буд, ки рафти бартарафкунии низоъ ҳамчун мисол ва намунаи барҷастаи муҳайёосозии инкишофи босуботи кишвар ошкор карда шавад.

3. Дар баъзе аз қисматҳои рисола андешаҳои муаллиф тақрор шудаанд. Дар маврид зарур буд, ки муаллиф ақидаҳои илмӣ хешро ба таври мушаххас оид ба масъалаи таҳқиқшаванда баён намуда, тақроршавии онҳоро роҳ наметод.

4. Муаллиф тарҳи маҷбурии модернизатсияро барои инкишофи сиёсии Тоҷикистон ҳамчун намуна пешниҳод менамояд, аммо механизми тадбиқномаи он бояд ба пуррагӣ шарҳ дода мешуд.

5. Ба назари мо, хуб мешуд, ки муаллиф мавзӯи модернизатсияи сиёсии кишварро вобаста ба тадбиқи амалии «Стратегияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» мавриди баррасӣ қарор медод.

Муаллифи рисола талаботҳои таҳияи диссертатсияро бо назардошти талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мурағаб сохта, пешбиниҳои илмӣ ва дастурҳои амалиро дар мавриди масъалаҳои таҳқиқшаванда мушаххасан истифода намудааст. Аз ин рӯ, маълум мешавад, ки муаллиф мавзӯи таҳқиқотро дар сатҳи баланди илмӣ назариявӣ таҳлил намуда, дараҷаи азҳудкунии маводи илмиро вобаста ба таҷрибаи амалии Тоҷикистони муосир ошкор сохтааст, ки сатҳи баланди қобилияти касбии ӯро нишон медиҳад.

Масъалаҳои мухталифи матраҳшуда дар асоси маводҳои таҳқиқотҳои илмӣ ба таври муфассал таҳлил гардида, автореферат ва қорҳои илмӣ, ки

дар мавзуи таҳқиқоти илмӣ нашр гардидаанд, мазмуни асосии рисолаи диссертациониро ба пуррагӣ инъикос менамоянд.

Рисолаи диссертационӣ сатҳи баланди рӯзмаррагӣ ва навғониҳоро дошта, ба талаботҳо оид ба диссертатсияҳо дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии доктори илм мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии доктори илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ, доктори илмҳои
сиёсӣ, дотсент, декани факултети
сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои
байналхалқии Донишгоҳи давлатии
ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

 М.А. Акмалова

735700, ҚТ, ш. Хучанд, маҳаллаи 17, бинои 1
akmalovam@mail.ru тел. (92) 777-99-90

Имзои М.А. Акмаловаро гасдик мекунам.
Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси ДДХБСТ

Мирпоччоев И.Ҳ.